

*Автор статті:*

**Юлія Вонсович,**

студентка

спеціальності «Соціальна педагогіка»

*Науковий керівник:*

**Інна Літяга,**

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри соціальних технологій

## **ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ**

Останнім часом в Україні у різних сферах життя та освітнього процесу відбуваються кардинальні і стрімкі зміни, що призводять до різних поведінкових відхилень у підлітковому середовищі. Часто трапляється так, що необізнаність підлітка та брак у нього життєвого досвіду штовхають його до необдуманих вчинків, і як наслідок, виникає ризик віктимної поведінки. В сучасних умовах підлітки дуже часто стають жертвами жорстокого поводження, злочинів та насильства, саме тому проблема віктимності підлітків та її соціально-педагогічна профілактика займає вагомe місце серед інших актуальних проблем сучасності [1, с. 63].

На сьогодні, збільшення кількості віктимних підлітків є нагальною проблемою, розгляд і розв'язання якої спонукали багатьох вітчизняних та закордонних дослідників до переосмислення проблеми вибору відповідних форм та методів соціально-педагогічної профілактики віктимної поведінки підлітків. Так, наприклад, ключові поняття і специфіку соціально-педагогічної віктимології розглядали такі науковці, як: Т. Ф. Алексеєнко, О. О. Андроннікова, М. А. Галагузова, Л. Г. Захарова, І. В. Козубовська, Д. В. Рівман, М. В. Шакурова. Актуальні питання профілактики підліткової віктимності відображені у роботах С. А. Белічевої, А. В. Мудрика, М. А. Одинцової, В. В. Терпелюка, та інших науковців.

Одним із перших у соціально-педагогічній науці питання віктимології розглядав А. Мудрик, а поняття «віктимність» вперше з'явилося завдяки Л. Франку в його науковій праці «Віктимологія та віктимність» [3, с. 110].

Віктимна поведінка – це поведінка, при якій жертва різними способами сприяє скоєнню злочину, або ж свідомо чи несвідомо створює суб'єктивні та об'єктивні умови для злочину і криміналізації, зневажаючи запобіжними заходами. Найголовнішою ознакою віктимної поведінки слід вважати те, що відбувається здійснення дій або взагалі бездіяльність, яка сприяє тому, що підліток опиняється в ролі постраждалого, виступає в ролі жертви [1, с. 63].

У соціально-педагогічній літературі вітчизняні та зарубіжні дослідники наводять класифікації основних видів віктимної поведінки підлітків. Л. Франк вважав, що віктимність підлітка може бути: особистісною, рольовою та соціальною. П. Юнацкевич виділив такі види віктимності підлітків:

1. Згідно з проявами у різноманітних життєвих ситуаціях виділяють віктимність – економічну, побутову, політичну, кримінальну.
2. Згідно з переважаючими у підлітка психологічними механізмами – змішану, мотиваційну, емоційно-вольову та пізнавальну.
3. Згідно з кількістю підлітків – групову, індивідуальну.
4. Згідно з психологічним рівнем віктимності – сильновиражену, слабо виражену та віктимність середньо виражену.
5. Згідно з часом протікання – стабільна та ситуативна [2, с. 87].

Окрім цього, Т. Вакуліч у своїх наукових працях наводить декілька варіантів особистісних профілів підлітка із віктимною поведінкою. До цих профілів науковець

відносить: імпульсивний або некерований, невротичний, особистісний, психопатичний, соціопатичний, а також демонстративний профіль особистості підлітка. Зазвичай при таких профілях, віктимна поведінка підлітка може бути двох видів: активною чи пасивною [2, с. 88].

Розглядаючи питання діяльності соціального педагога щодо профілактики віктимної поведінки підлітків, варто перерахувати основні чинники, що призводять до віктимізації. Загалом усі чинники віктимізації підлітків багато науковців умовно розділяють на дві основні групи: внутрішні (індивідуальні) чинники та зовнішні. Внутрішні (індивідуальні) чинники пов'язані з певними особистісними особливостями підлітків, до яких відносять: біопсихологічні, власне психологічні та соціально-психологічні чинники. До зовнішніх чинників відносять: диференціацію суспільства, збільшення кількості стресових ситуацій серед населення, різноманітні проблеми в родині підлітка та зміну їх правосвідомості [3, с. 121].

Розглянувши основні чинники, що призводять до віктимізації, варто охарактеризувати соціально-педагогічну діяльність, яка проводиться в ЗНЗ щодо її попередження. Так, існує три види загальної віктимологічної профілактики: первинна, вторинна і третинна. Згідно з цим, основною метою профілактики віктимізації у підлітковому середовищі є девіктимізація: зниження віктимної поведінки підлітків (потенційних жертв), попередження рецидивної віктимізації, ресоціалізації підлітків та відновлення соціальної справедливості в мікросередовищі [2, с.95].

Виділяють основні завдання профілактики віктимізації: забезпечення необхідних умов для реалізації підлітками завдань індивідуального, особистісного та вікового розвитку; дослідження їх індивідуальних та психологічних особливостей поведінки; усунення та нейтралізація віктимогенних впливів мікросередовища соціалізації підлітків [1, с.64].

Окрім цього, І. Муханова та К. Голобородько виділяють основні напрями профілактики віктимізації підлітків:

- 1) Соціально-правовий напрям: юридична допомога підліткам.
- 2) Соціально-педагогічний напрям, який включає заходи, які спрямовані на забезпечення оптимальних умов для соціалізації підлітка, правильне соціальне виховання підлітків, просвітницьку роботу у суспільстві та проведення тренінгів, бесід та заходів з підлітками в умовах ЗНЗ.
- 3) Психолого-педагогічний напрям, який передбачає здійснення різних профілактичних дій в умовах психологічного дослідження особливостей поведінки підлітків, як потенційних жертв, їх особистості.
- 4) Медико-психологічний напрям, який спрямований на попередження і своєчасне виявлення різних психічних розладів [1, с.65].

Т. Мірошніченко в основі загальної віктимологічної профілактики виділяє такі принципи, як: законність, гуманізм, справедливість, комплексність, своєчасність, достатність та диференціація заходів впливу. Також варто охарактеризувати основні функції віктимологічної профілактики: теоретико-пізнавальна, просвітницька, регулятивна, охоронна та виховна функція [2, с. 88].

Варто зазначити, що система соціально-педагогічної профілактики віктимної поведінки підлітків повинна включати різноманітні заходи. Такі заходи можуть бути декількох типів: нейтралізуючі, застережливі, компенсуючі та контролюючі. Так, наприклад, серед головних заходів, які повинні здійснювати соціальні педагоги та батьки для зниження рівня віктимності підлітків можуть бути: рання діагностика віктимогенних

якостей і властивостей, правильне правове та соціальне виховання, формування у підлітків навички поведінки у віктимологічних ситуаціях, закладення основ правових знань та просвітницька робота у вигляді лекцій та бесід [3, с. 130].

Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні гостро назріла потреба у розробці системи віктимологічної профілактики, яка є цілеспрямованою та організованою діяльністю спеціалістів (соціальних педагогів і психологів), яка спрямована на виявлення і усунення віктимологічно значущих явищ і процесів в сфері внутрішньосімейних, суспільних та неформальних відносин підлітка.

*Використана література:*

1. Карманова Ж. А. Профілактика віктимної поведінки підлітків як соціально-педагогічна проблема / Ж. А. Карманова, Г. Н. Манашова // Журнал експериментальної освіти. — 2014. — №5. — С. 63—65.
2. Малкова В. Д. Віктимологія і кримінологія : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Д. Малкова — М. : ЗАО «Юстицинформ», 2006. — 528 с.
3. Терпелюк В. В. Соціально-педагогічна профілактика віктимної поведінки підлітків — учнів ЗНЗ : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка / В. В. Терпелюк. — К., 2015. — 289 с.